

(Fortsættelse 60):

FLUGTEN FRA STORBYEN

Imidlertid blev situationen dag for dag vanskeligere for Københavns befolkning, og måske særlig vanskelig for folk i arbejderkvartererne på Nørrebro og Vesterbro. På et tidspunkt viste det sig umuligt at skaffe mælk, gryn, brød, margarine og kartofler, for slet ikke at tale om kød. Far gjorde ellers, hvad han kunne, og cyklede omkring i byen, for at finde butikker eller steder, hvor han kunne købe et kvart rugbrød og nogle kartofler, for der skulle jo en del til at mætte de mange munde i vores lille familie. Lizzie var jo blevet 3½ år og havde også brug for rigelig med mad af forskellig slags, og de to energiske knægte, Benny og Bent, kunne selvfølgelig sætte adskillige rugbrødsadder, havregryn og kartofler til livs hver eneste dag. Selv spiste jeg mere moderat, men der er ingen tvivl om, at far og mor på det tidspunkt i reglen gik småsultne i seng om aftenen. Mad til børnene kom jo i første række.

Til sidst blev mangelsituationen og den omstændighed, at de ikke kunne give deres børn rigeligt med mad hver dag, uudholdelig for mine forældre, og de besluttede sig for at forsøge at komme ud af den belejrede by på cykel og køre til familien på Lolland, som de vidste ikke kendte til de mangler og forhold, der aktuelt herskede i storbyen.

Under normale omstændigheder ville Benny og Bent på dette tidspunkt være taget på sommerferie hos farmor og bedstefar i Majbølle på Lolland, men på grund af hele den anspændte situation omkring Københavns belejringstilstand og folkestrejken, var det endnu ikke blevet til noget dette år.

Så vidt jeg husker, var det omkring den 3. juli, at det nødvendigste tøj blev pakket i et par kufferter, hvoraf far og jeg tog hver en på bagagebæreren, og med far og mig foran cyklede den lille "karavane" med Benny og Bent på hver deres cykel og mor bagefter med lille godt 3-årig Lizzie i barnestolen hængt på cykelstyret, af sted med kursen mod Valby. Det skal indskydes, at vores cykler var uden frihjul og desuden tunge at træde, så der var bestemt ikke udsigt til, at det skulle blive nogen fornøjelsestur, sådan som det normalt var tilfældet, når vi med tog skulle besøge familien i Nakskov og Majbølle.

Efter at være kørt ad de næsten mennesketomme gader, Jagtvej, Falkoner Allé og Pile Allé, kørte vi via Carlsbergvej over broen ved banelinjen og videre om ad Vigerslev Allé og over Toftegårds Plads til Gammel Køge Landevej, men efter et kort stykke ad denne vej mod friheden, så vi til vores ubehagelige og frygtblandede overraskelse, at vejen var spærret med pigtrådshegn, de såkaldte spanske ryttere, og at barskt udseende tyske soldater, bevæbnet med

maskinpistoler, bevogtede stedet og beordrede folk tilbage, som ville ud af byen.

Herover ses Valby Station fra Toftegårds Allé, sådan som stationen tog sig ud i 2008. Stationsbygningen til højre i baggrunden er dog den samme som i 1944, og det er den overdækkede bro over sporlegemeerne formodentlig også. Men perronerne er af nyere dato, og det samme er trappen, hvis gelænder ses nederst til højre i billedet. – Foto: © 2008 Harry Rasmussen.

Vi vendte om, inden vi nåede helt frem til kontrolposten, og undervejs sagde far, at vi skulle cykle ad Toftegårds Allé og hen til Valby Station, for at se, om det dog trods alt ikke alligevel skulle være muligt, at der kørte et tog mod Lolland. Altså masede vi, allerede halvtrætte, af sted gennem Toftegårds Allé og hen til stationen, hvor det til vores meget store og denne gang behagelige overraskelse blev oplyst, at der cirka en time senere ville afgå det foreløbig sidste tog til Nykøbing Falster, og at det uden vanskelighed ville være muligt at komme videre med Lollandsbanen derfra og til Nakskov.

Imidlertid var der dog endnu et problem tilbage, og det var af den slags, der beror på pengepungen. Mine forældre havde normalt ikke penge til udgifter ud over hverdagen, så derfor måtte der spares, og far bestemte derfor, at han selv ville forsøge at cykle ud af byen via nogle omveje og biveje, som han ikke mente, at tyskerne bevogtede. Jeg var i den heldige økonomiske situation, at jeg kunne betale togbilletten for mig selv, men valgte i stedet at betale for Benny og Bent og selv cykle med far, så han ikke skulle være nødt til at tage cykleturen alene. Far protesterede og sagde, at han ikke havde noget imod at cykle turen alene, men jeg holdt på min beslutning om at gøre ham følgeskab.

Efter at have ordnet det sådan, at mors og drengenes cykler samt kufferterne blev sendt med toget, tog far og jeg afsked med mor, drengene og lille Lizzie, som jo kun var 3½ år og ikke forstod, hvad det var der foregik, og derefter startede far og jeg på den lange cykeltur mod Nakskov. Der var det meningen, at mor, Lizzie og jeg skulle bo hos Alma og Johannes, mens far og drengene skulle bo hos farmor og bedstefar i Majbølle. Vi vidste på forhånd, at vi ville være velkomne og at familien ville tage imod os med åbne arme.

Jeg husker ikke længere præcist, hvilke omveje og biveje, far og jeg benyttede os af ved den lejlighed, men det korte af det lange er, at vi slap uhindret ud af byen og kom til Gammel Køge Landevej et godt stykke ude, hvor tyskerne ikke havde opstillet afspærringer. Vejret var heldigvis nogenlunde godt det meste af vejen, men efter at vi havde gjort et kortere ophold ved Rønnede Kro i Sydsjælland, hvor far købte sig en øl og en sodavand til mig, til at nyde sammen med vores medbragte madpakke, blev vi ude i det åbne landskab overrasket af en kraftig haglbyge. Heldigvis stod der et enligt træ i nærheden af landevejen, og det skyndte vi os i ly under, men en del våde blev vi trods alt, og haglene var så store, at det gjorde ondt, når de ramte en i ansigtet og på de bare arme og hænder.

Men videre skulle og måtte vi jo, og gudskelov skinnede solen fra en klar himmel igen, og det var derfor et meget smukt syn, da vi kørte over Storstrømsbroen, hvor vi stod af og holdt et kort hvil, for at nyde den dejlige udsigt til det blanke og solbeskinnede hav. Det var under disse omstændigheder lidt ejendommeligt at se de høje hvide sejl fra fritidsbådene, som stille og roligt bevægede sig omkring dybt nede under os. Her mærkede man tilsyneladende ikke noget til hverken oprør eller belejringstilstand, måske lige bortset fra, at folk også her havde fået nogle fridage på grund af folkestrejken i hele landet.

ANKOMSTEN TIL NAKSKOV

Da vi havde passeret Guldborgsundbroen følte jeg trætheden i benene melde sig, og desuden var jeg så øm i rumpetten og nærmest hudløs på indersiden af lårene efter den foreløbige cykeltur, at jeg næsten ikke orkede at fortsætte. Men far opmuntrede mig og sagde, at vi nu havde overstået det meste af vejen, og at der ikke var ret langt igen, før vi ville kunne skimte Nakskov i horisonten. Altså fortsatte vi, landevej efter landevej, hvor der næsten ikke var nogen trafik, og til sidst nåede vi ind på Maribovej, som førte lige ind til Nakskov og hen til Rødbyvej og til Tollesensvej, hvor Alma og Johannes boede. Men på det tidspunkt var jeg så træt og medtaget, at da vi kørte ind i ejendommens gård, kunne jeg kun standse ved at læne mig op ad plankeværket ved cykelskurene. Jeg magtede ikke at stå af cyklen selv, men

måtte hjælpes af far, som tilsyneladende var upåvirket af den lange tur. Han var jo også vant til hårdt fysisk arbejde og kunne derfor bedre klare den slags strabadser, som f.eks. den 196 km. lange cykeltur fra København til Nakskov. Så vidt jeg husker, tog det os omkring 8 timer at cykle turen, altså næsten en hel arbejdsdag, som jo var på 9 timer.

Alma og Johannes blev ikke overrasket over at se os, for mor, drengene og Lizzie var for længst ankommet og havde fået både vådt og tørt. Selv var jeg for træt til at kunne spise noget, men et glas saftvand gjorde godt. Far fik kaffe med sigtebrødsadder til, før han, trækkende med sin cykel, sammen med drengene gik om til jernbanestationen for at hente deres og mors cykler og kufferterne. Da de kom tilbage, var klokken omkring 6 aften. I mellemtiden havde Alma været nede hos købmand Clausen på hjørnet for at låne telefonen og ringe til centralen i Majbølle. Det var som tidligere omtalt møllerkonen Else, der betjente telefonforbindelserne, som heldigvis fungerede her, og hun ville give farmor og bedstefar besked om, at far og drengene ville komme ud til dem først på aftenen.

Nakskov Station, som denne så ud, da min kone Birgit og jeg besøgte byen i 2001. Den var dog stort set ikke forandret fra dengang i 1940'erne, hvor jeg holdt ferie hos min tante og onkel på Tollesensvej. Men gadelygterne foran stationen er af nyere dato. – Foto: © 2001 Harry Rasmussen.

Allerede næste dags formiddag kom far cyklende tilbage til Nakskov og fortalte, at han var blevet enig med farmor og bedstefar om, at drengene skulle blive hos dem resten af skolesommerferien. Men selv havde han tænkt sig at ville tage tilbage til København, for han havde hørt i Radioavisen, at arbejdet så småt var ved at blive genoptaget i hovedstaden. Det betød naturligvis også, at jeg selv måtte se at komme hjem og på arbejde igen, men denne gang tilbød

jeg far, at vi skulle tage med toget til København, og det var både han og mor med på. Mor havde jo en dobbeltbillet, men ville sammen med lille Lizzie blive et par dage mere hos Alma og Johannes, så vi skulle kun købe billet til far og mig og desuden betale for hjemtransporten af vores cykler. Jeg betalte fars og min billet, mens han betalte for cyklerne.

HJEMME IGEN

Med sig i en papkasse havde far fået alt muligt spiseligt af farmor, så der var til flere dage, og derfor turde vi godt vove os hjem allerede på dette tidlige tidspunkt af folkestrejken, som tilmed nu syntes under afvikling. Så vidt jeg husker, rejste vi hjem til København den 5. juli og allerede næste dag tog far som sædvanligt på arbejde tidligt om morgenen, og jeg mødte op kl. 8 på tegnestuen i Frederiksberggade, hvor der dog endnu kun var mødt enkelte af tegnerne og det øvrige personale. Men efter at vi havde talt med hinanden om, hvordan vi hver især havde oplevet de forudgående dage, genoptog vi så småt arbejdet. Den næste dag var vi fuldtallige på tegnestuen igen, og arbejdet fortsatte i den vante gænge.

Da far og jeg efter endt arbejdstid mødtes hjemme, var det ham, der lavede aftensmaden til os, og det var han god til, fordi han altid havde været parat til at gå mor til hånd ved forskellige lejligheder, som når vi f.eks. skulle have gæster. Men det følte unægtelig noget underligt og tomt, at hverken mor og Lizzie eller drengene var hjemme.

Allerede den 2. juli, havde Københavns overborgmester og borgerrepræsentationens formand, samt formændene for de store erhvervsorganisationer og formanden for De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg, om eftermiddagen ladet omdele et opråb i gaderne, som opfordrede befolkningen til straks at genoptage det daglige arbejde. Og samme aften genoptog Radioavisen sine udsendelser med oplæsning af opråbet. Samtidig meddelte tyskerne, at der ville blive åbnet for vand, gas og el i løbet af aftenen, hvilket også skete.

Den 3. juli begyndte sporvognene så småt at køre igen, men vognstyrerne blev af mere rabiante folk betragtet som "skruebrækkere", det vil sige forrædere mod frihedskampen eller måske snarere mod kommunisternes opfattelse af denne som et led – ikke kun i den nationale kamp eller modstand mod tyskerne, men som et led i den internationale klassekamp. Det sidstnævnte var dog noget, kommunisterne havde forstået indtil videre at putte i gemmeposen. Vognstyrerne måtte have beskyttelse af to danske politibetjente, som fulgte med hver vogn. Det viser, hvor anspændt situationen var, ikke kun mellem tyskerne og danskerne, men også mellem de sidstnævnte indbyrdes.

Men som sagt, i løbet af den 4. og 5. juli blev arbejdet imidlertid stort set genoptaget overalt i hovedstaden, og aviserne begyndte atter at udkomme den sidstnævnte dato, ligesom teatre og biografer blev genåbnet. Onsdag den 5. juli 1944 kunne Social-Demokraten – i lighed med hovedstadens øvrige aviser – meddele, at spærretiden var blevet afkortet og at folk så småt var ved at vende tilbage til deres respektive arbejdspladser rundt omkring i byen.

ARBEJDET GENOPTAGES PÅ "FYRTØJET"

Det var en lidt underlig fornemmelse, at vende tilbage til tegnestuen efter Folkestrejkenes ophør, for det var ikke alle, der mødte op samme dag som jeg og nogle få andre. Derfor virkede der tomt og dødt på tegnestuen, omtrent som da jeg sidste år ved samme tid begyndte at arbejde hos Dansk Farve- og Tegnefilm, og hvor jeg i de første 14 dage sad alene på tegnestuen, dels fordi det personale, der allerede var ansat, midlertidigt arbejdede et andet sted, og dels fordi, der endnu ikke var ansat alt det personale, som der var brug for.

Så vidt jeg erindrer, var det foruden mig selv kun Finn Rosenberg, Børge Hamberg, Bjørn Frank Jensen og Preben Dorst, der var mødt op denne første dag. Men ingen af dem virkede særligt entusiastiske med at genoptage arbejdet, hvor de slap, så formiddagen gik med at snakke om, hvad der var foregået de seneste dage, og hvad hver især havde oplevet. Selv deltog jeg dog ikke i de "voksne" tegneres samtale, men satte mig pligtskyldigt og engageret ved min tegnepult og fortsatte med at tegne videre, hvor jeg slap før strejken afbrød arbejdet.

Med hensyn til "Fyrtøjet", kunne animatorernes og det øvrige personales energi og optimisme, dog ikke i længden skjule den ubehagelige kendsgerning, at arbejdet på filmen faktisk ikke gik hurtigt nok. I løbet af eftersommeren 1944 kom det til at stå lysende klart for ledelsen af Dansk Farve- og Tegnefilm A/S, hvilket først og fremmest vil sige for Allan Johnsen og Peter Toubro, at den oprindelige produktionsplan og det oprindelige budget ville blive overskredet ganske betragteligt. Der var på det tidspunkt store uforudsete økonomiske problemer hos Dansk Farve- og Tegnefilm A/S, især fordi produktionstiden som nævnt trak ud og det derfor blev nødvendigt med at engagere en hel del personale til mellemtegning og til optræk og farvelægning.

Men end så længe fortsatte arbejdet, hvor alle medarbejdere hængte i så godt de kunne, for cheftegnerne havde været til et møde med Johnsen og Toubro ovre på Johnsens kontor, og her fået forelagt de dystre udsigter med hensyn til færdiggørelsen af filmen, som man nu havde måttet se i øjnene ikke ville kunne få premiére ved juletid dette år, 1944. Bagefter blev der holdt et møde på tegnestuen, hvor de øvrige medarbejdere blev informeret om situationens

alvor, hvilket naturligt nok efterlod sig en trykkende stemning. Jeg erindrer, at jeg selv gik tilbage og satte mig bag min tegnepult og overvejede, om det ville være muligt for mig, at gøre arbejdet hurtigere og på den måde producere flere animationstegninger pr. dag.

Det kom dog hurtigt til at stå klart for både ledelsen og cheftegnerne, at den igangsatte ansættelse af flere medarbejdere, især af mellemtegnere – såkaldte nøgletegnere var det faktisk ikke muligt at opdrive flere af – og optræks- og farvelægningspiger, ikke i sig selv løste de problemer, som Dansk Farve- og Tegnefilm A/S befandt sig i, men gjorde faktisk disse større, idet de mange medarbejdere på trods af en moderat løn selvfølgelig tyngede på den i forvejen slunkne pengebeholdning. Det var primært animatorerne, der udgjorde hovedproblemet, for uanset hvor meget disse anstrengte sig med at få arbejdet hurtigt fra hånden, så var det alligevel begrænset, hvad der kunne tegnes og animeres pr. dag. Men fra ledelsens side var man jo pisket nødt til at fremme produktionen mest muligt, for at ikke hele "Fyrtøjet"-projektet skulle ende med fiasko og konkurs.

Nærmest i desperation valgte Allan Johnsen og Peter Toubro den psykologisk set dårligste løsning på problemerne, idet man havde ladet fremstille nogle cirkulære papskiver, som var påtrykt tallene 0-50 i periferien, og med en flytbar viser i centrum. Disse papskiver blev snart døbt "kontrol-ure", for de lignede faktisk urskiver. Meningen var, at hver eneste tegner, men især animatorerne, skulle flytte viseren fra 1 til 2 til 3 osv., alt eftersom antallet af tegninger voksede, så at man kunne konstatere, om pågældende tegner havde opfyldt sin daglige "kvote". Arbejdstiden var fortsat mandag-fredag kl. 8-17 og lørdag kl. 8-14.

På det her omtale tidspunkt krævede tyskerne med henvisning til sikkerheden i landet, at alle danskere over 15 år skulle have udstedt et legitimationskort, som man var pligtig til altid at bære på sig og fremvise på forlangende af politiet eller tyskerne. Forordningen gjaldt altså også mig og mine forældre, og udleveringen af legitimationskortene begyndte den 17. juli, og kortet kunne så vidt jeg husker afhentes på nærmeste politistation, hvor man skulle medbringe et foto i passtørrelse. Tyskernes hensigt med indførelsen af legitimationskort til den voksne danske befolkning var sandsynligvis, at man håbede på ad den vej at kunne komme på sporet af i al fald en del af de efterlyste danske sabotører. Det var i øvrigt husfotografen hos Dansk Farve- og Tegnefilm, "Jømme", som tog et foto af mig, der skulle bruges til formålet, og billedet ses herunder.

Legitimations-foto fra 1944 af denne artikels forfatter, som da omtrent lige var fyldt 15 år. Fotograferet i sommeren 1944 af Arne "Jømme" Jørgensen.

LIVET GÅR VIDERE ...

Imidlertid var mor og Lizzie vendt hjem nogle dage senere, end far og mig, medens Benny og Bent efter aftale blev hos farmor og bedstefar resten af Skolesommerferien. Begge drenge var meget glade for deres farforældre, og det var gensidigt, ikke mindst for farmor, som hyggede sig gevaldigt med de to spilopmagere. Bedstefar måtte jo som sædvanlig passe sit arbejde på den nærliggende saftstation, hvor han var ansat som lokofører på et roetog, som lå i fast rutefart rundt omkring i omegnen. Men den egentlige roesæson var endnu ikke indtruffet, hvilket først skete hen på efteråret. Når denne var i gang, havde bedstefar ofte ture med sit roetog til Nakskov Sukkerfabrik, og det var under en af disse ture, at fætter Børge og jeg engang havde mødt ham og hans tog, da jeg var på skolesommerferie hos min tante og onkel på Tollesensvej, således som jeg tidligere har fortalt om.

Men dagliglivet vendte hurtigt tilbage til sine rutiner, som føltes velkomne og trygge, til trods for alt, hvad der truede og trykkede i den trykkende og fuldstændig uforudsigelige besættelsessituation, hvor modsætningsforholdet mellem modstandsbevægelsen og tyskerne til stadighed skærpedes. Sabotager og modsabotager, de såkaldte Schalburgtager, fortsatte, tilmed med stigende tendens og store omkostninger i form af menneskers død og ofte store materielle ødelæggelser.

(Fortsættes i afsnit 61)